

ІНФОРМАЦІЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

INFORMATION AS AN INDEPENDENT OBJECT OF CIVIL LAW: THEORETICAL STUDY

Заболотна Н.Я., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Стаття присвячена правовому аналізу теоретичних питань, пов'язаних з інформацією як об'єктом цивільного права. Наголошується на важливості інформації, яка є провідним ресурсом для формування та розвитку громадянського суспільства, повноцінного функціонування всіх державних структур. Для того щоб інформація потрапила в поле правового регулювання цивільного законодавства, вона має бути легально віднесена до об'єктів цивільного права. Підкреслюється, що на сьогодні ні законодавство, ні правова доктрина не дають однозначної відповіді на питання щодо правової природи інформації, поняття інформації, яка охороняється законом і визнається об'єктом правовідносин, що актуалізує проблему осмислення інформації як об'єкта права. При цьому цивільно-правовий аспект інформаційних відносин та формування цивільно-правовою наукою правових інформаціологічних знань займає одне з центральних місць. Розглянуто термін «інформація» як об'єкт цивільного права. Вивчено точки зору юристів-практиків та правознавців щодо віднесення інформації до об'єктів цивільного права. Виділення інформації як самостійного об'єкта цивільного права обумовлено можливістю участі інформації в цивільно-правових відносинах як у якості матеріального об'єкта (як об'єкт права власності), так і в якості нематеріального блага, необхідністю захисту інформації як нематеріального, вільно розповсюджуваного та легко доступного блага, необхідного людині в її житті та діяльності. Наголошується на тому, що цивільно-правове осмислення інформації повинно ґрунтуватися на консолідованій правовій позиції щодо юридично значущих властивостей інформації і, водночас, передбачати диференційоване (багатоаспектне) ставлення до неї як до нетипового унікального об'єкта цивільних правовідносин.

Ключові слова: інформація, цивільні правовідносини, об'єкти цивільних прав, інформація як об'єкт цивільних прав, немайнове благо, місце інформації в системі цивільних прав.

The article is devoted to the legal analysis of theoretical issues related to information as an object of civil law. The importance of information, which is a leading resource for the formation and development of civil society and the full functioning of all state structures, is emphasized. In order for information to fall into the field of legal regulation of civil legislation, it must be legally classified as objects of civil law. It is emphasized that today neither the legislation nor the legal doctrine gives an unequivocal answer to the question of the legal nature of information, the concept of information that is protected by law and recognized as an object of legal relations, which actualizes the problem of understanding information as an object of law. At the same time, the civil-legal aspect of information relations and the formation of legal informatics knowledge by civil-law science occupies one of the central places. The term «information» as an object of civil law is considered. The points of view of practicing lawyers and legal scholars regarding the classification of information to objects of civil law have been studied. The allocation of information as an independent object of civil law is due to the possibility of information participation in civil law relations both as a tangible object (as an object of property rights) and as an intangible asset, the need to protect information as an intangible, freely distributed and an easily accessible good necessary for a person in his life and activity. It is emphasized that the civil-legal understanding of information should be based on a consolidated legal position regarding the legally significant properties of information and, at the same time, provide for a differentiated (multifaceted) treatment of it as an atypical unique object of civil legal relations.

Key words: information, civil legal relations, objects of civil rights, information as an object of civil rights, non-property good, the place of information in the system of civil rights.

Постановка проблеми Становлення орієнтованого на права та інтереси людей інформаційного суспільства, розвиток новітніх інформаційних і комунікаційних технологій визначило формування інформаційної сфери як сфери суспільних відносин щодо інформації - одного з найбільш універсальних феноменів цього світу. «Інформація» як суто філософська категорія все частіше набуває політичне, економічне та юридичне значення, що обумовлено, передусім, суттєвим зростанням впливу інформаційної сфери на життя суспільства.

Основними факторами, що визначають рівень розвитку держави та суттєво впливають на її місце і статус у світовій спільноті є якість, кількість та міра використання інформації. Відповідно інформація знаходиться в основі успішного та стабільного розвитку як суспільства в цілому так і його громадян – суб'єктів суспільних відносин, які одержують, використовують та розповсюджують інформацію [4, с. 56].

Інформаційна революція, за слушним зауваженням К. Захаренко, спонукає бурхливий розвиток інформаційних потоків, електронних засобів комунікації, інформатики, телематики, створення глобальної інформаційної мережі тощо. Зросла кількість людей, задіяних у процесах накопичення, обробки, розповсюдження, передачі та обміну інформацією. Інформаційний бум у буквальному розумінні охопив суспільство загалом і окрему осо-

бистість зокрема, змінив їх спосіб життя, сформував нові виклики і загрози [3, с. 1].

Тому природно, що суспільні відносини щодо інформації як основного об'єкта інформаційної сфери не можуть залишатися за межами правового регулювання.

На сьогодні ні законодавство, ні правова доктрина не дають чіткої однозначної відповіді на питання щодо правової природи інформації, чітко визначити поняття інформації, яка охороняється законом і визнається об'єктом правовідносин, що актуалізує проблему осмислення інформації як об'єкта права. При цьому цивільно-правовий аспект інформаційних відносин та формування цивільно-правовою наукою «правових інформаціологічних знань займає одне з центральних місць» [14, с. 156]. Розгляд інформації як об'єкта цивільних правовідносин сприяє виробленню загальноправових підходів до визначення правового режиму різних її видів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій цивільно-правового регулювання інформаційних відносин, правового статусу об'єктів цивільних прав, в тому числі й інформації як об'єкта цивільних відносин досліджувалася у працях О.А. Баранова, О.В. Дзери, В.М. Коссака, О.В. Кохановської, Р.А. Майданика, Н.М. Мироненко, С.В. Петрова, В.Л. Скрипника, І. Спасибко-Фатеевої, Р.О. Стефанчука, О.А. Підопригори, Л.В. Федюк, О.І. Харитонові, С.І. Шимон, Р.Б. Шишки, О.С. Яворської, О.І. Яре-

менко та інших учених. Але дискусія щодо цивільно-правового осмислення «інформації» як самостійної правової категорії, її правової природи, змісту, юридично значущих властивостей та оперування інформацією як об'єктом цивільного права залишається незавершеною і потребує подальших досліджень.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів інформації як самостійного об'єкта цивільного права, визначення її місця в системі об'єктів цивільно-правових відносин.

Виклад основного матеріалу. Термін «інформація» походить від латинського «information» (виклад, глумачення, уявлення, ознайомлення, повідомлення) і теоднозначно дефініюється в наукових джерелах. У загальному розумінні інформація – це певні відомості, сукупність певних даних [7, с. 6].

Інформація як окрема наукова категорія, з погляду технічних фахівців, являє собою набір будь-яких даних, а на думку гуманітаріїв – це певні відомості. На перший погляд, вважає В. Політанський, різниця невелика, але сьогодні вона відображає суть необхідності інтеграції й синтезу наукових дисциплін: гуманітарних і технічних, точних й природознавчих, класичних і новітніх [10, с. 86].

В якості методологічної основи цивільно-правового осмислення категорії «інформація», О. Тихомиров більше схиляється до домінування когнітивного підходу – розгляду інформації як певної «транспортної» субстанції на шляху від явищ реального світу до знань про них. Такий підхід, на переконання вченого, орієнтує на адекватні шляхи захисту цивільних інформаційних прав, а у разі їх порушення – на механізми максимально результативного відновлення, відшкодування, компенсації, що передусім пов'язано з необхідністю надання або зміни певних знань, які формуються на основі діянь суб'єктів в інформаційній сфері. До того ж, вважає вказаний автор, когнітивне сприйняття «інформації» сприяє виявленню взаємозв'язків з іншими «інформаційно-забарвленими» об'єктами приватноправових відносин, зокрема з об'єктами права інтелектуальної власності [14, с. 157].

На нормативному рівні інформація визначається як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 200 ЦКУ, ст. 1 Закону України «Про інформацію»)) [15; 11]. Ст. 177 Цивільного кодексу України відносить інформацію до об'єктів цивільних прав.

Як відомо, об'єкт є базовою категорією як для теорії права, так і для цивілістики, зокрема. У загальній теорії держави та права об'єкти правовідносин визначаються за загальним правилом як «матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюючи свої суб'єктивні юридичні права і суб'єктивні юридичні обов'язки» [12, с. 366]. Поряд з тим, теорія об'єктів цивільних прав традиційно вважається однією з найбільш складних у цивілістиці, оскільки існує безліч наукових позицій, думок, гіпотез щодо співвідношення понять «об'єкт цивільних прав», «об'єкт цивільного права», «об'єкт цивільних правовідносин», «об'єкт суб'єктивного права», «об'єкт і предмет цивільних правовідносин» [2, с. 240–245].

Полярність думок і нестаточне вирішення питання щодо об'єкту права в теорії права обумовлює й складність вивчення інформації, яка у цивілістичній доктрині також розглядається і як «об'єкт цивільних прав», і як «об'єкт цивільного права», і як «об'єкт цивільних правовідносин». При цьому легальної дефініції цих визначень не пропонується.

Так, на думку Б. Соловйова, інформацію слід визначати як благо особливого роду, адже найістотніші ознаки інформації дають можливість охарактеризувати її як універсальний об'єкт цивільних прав, що за певних обставин може як поглинати інші об'єкти, так і перетворюватись, набувати ознак цих об'єктів [13, с. 207].

А. О. Кохановська вважає, що інформацію можна розглядати як об'єкт цивільного права у таких її проявах: як особисте немайнове благо в комплексі благ, наведених у ст. 201 та Книзі другій ЦКУ; як результат інтелектуальної діяльності, тобто як об'єкт виключних прав, урегульованих у ст. 199 ЦКУ; як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей та специфіки його як особливого об'єкта [8, с. 269].

Ю. Заїка і В. Скрипник розглядають інформацію як об'єкт цивільних правовідносин, що являє собою немайнове благо, яке існує в об'єктивній формі у вигляді відомостей про суб'єкта цивільних правовідносин, його діяльність і пов'язані з ним процеси або відображає характеристику й властивості певного об'єкта. За своєю природою інформація є подільною, споживною, рухомою категорією, наділеною індивідуально визначеними ознаками речі, і за певних умов може приносити її володільцю дохід [2, с. 240–245].

О. Тихомиров, вказуючи на поширення в українських цивільно-правових дослідженнях двоякого ракурсу розгляду категорії «інформація» – як об'єкта цивільних прав та як об'єкта цивільних правовідносин, наголошує на тому, що «глибока змістова спорідненість цих аспектів очевидна, тому їх розмежування в контексті власне об'єкту як матеріального або нематеріального блага часто сприймається штучним, що веде до логічного отождолення об'єкта цивільних прав і об'єкта цивільних правовідносин. Однак з філософсько-методологічної точки зору вони перебувають дещо в різних «системах координат» [14, с. 156–167]. На думку вченого, розгляд інформації як об'єкта цивільних прав орієнтує передусім на виявлення місця і властивостей інформації у вимірі дозволеної поведінки особи, яка забезпечується цивільно-правовими механізмами. Як об'єкт цивільних правовідносин (як об'єкт цивільного права особи, як цивільний інтерес) інформація з належними їй властивостями виступає підставою виникнення складної системи правової комунікації різних суб'єктів, із регулятивною і охоронною складовою, на основі відповідних прав і обов'язків [14, с. 156–167].

В даному випадку ми підтримуємо точку зору І. Колодія, котрий, не поглиблюючись в аналіз різноманітних концепцій, їх переваг та недоліків, притримується найбільш поширеної в юридичній науці думки, що під об'єктом цивільних прав розуміється все те, з приводу чого виникають та здійснюються (чи те, на що спрямовані) цивільні права та обов'язки [6, с. 34–39]. Що стосується співвідношення понять «об'єкт права» і «об'єкт правовідношення», то, на думку цього вченого, слід дотримуватися точки зору тих авторів, які ставлять між ними знак тотожності [6, с. 34–39].

На думку Б. Соловйова, аналіз змісту ст. 177 ЦК України дає підстави стверджувати, що інформація може бути складовою практично будь-якого об'єкта цивільних прав. Незважаючи на гострі дискусії, які тривають і сьогодні з приводу багатоманітності правової природи інформації, автор вважає, що широкий підхід до розуміння інформації дає можливість по-новому проаналізувати інформаційні правовідносини [13, с. 209].

Інформація будь якого виду і призначення як об'єкт цивільних прав має певні властивості та якісні ознаки, що детермінують її зміст та особливості правового регулювання. Так, А. Борисова наводить наступні особливі властивості інформації: оборотоздатність інформації, в якій знаходить відображення цивільно-правовий принцип свободи обороту; економічно значимий зміст інформації як спосіб безпосереднього впливу на комерційну цінність матеріального об'єкта; здатність інформації бути конфіденційною як стан цивільно-правового

об'єкта; юридична і фізична невіддільність інформації від її суб'єкта-творця (автора, володаря) як найважливіша властивість охоронюваних об'єктів інтелектуальної діяльності, нематеріальних благ і приватної тасмниці (персональних даних); здатність інформації відображати матеріальні об'єкти цивільного характеру, не змінюючи при цьому їхніх товарних властивостей (наприклад, у правовідносинах із приводу бездокументарних цінних паперів, безготівкових грошових коштів, у ході електронних торгів, електронних розрахунків банківськими картками і т. п., які завойовують все більшу популярність на сучасному високотехнологічному ринку); необхідність фіксації інформації на будь-якому носії як умова об'єктивації, яка виступає основним критерієм правової охорони інформаційних благ; необхідність і можливість охорони інформації цивільно-правовими нормами [1, с. 180–188].

О. Тихомиров, узагальнюючи численні теоретичні підходи до висвітлення юридичного змісту категорії «інформація», орієнтує передусім на такі її властивості: нематеріальність (ціннісна самостійність інформації відносно носія); суб'єктивний характер (зумовленість інформації інтелектуальною діяльністю); кількісна вимірюваність; неспоживність (можливість багаторазового використання); невід'ємність від суб'єкта (інформацію не можливо вилучити у суб'єкта, який її створив, передав, отримав тощо); здатність до безвратного відтворення, копіювання, збереження; необхідність об'єктивації для включення в правовий обіг (у формі відомостей про навколишній світ, зокрема про явища, події, процеси) [14, с. 156–167].

А. Кодинець серед сукупності всіх ознак інформації передусім виділяє її нематеріальну природу. Характеристика інформації як нематеріального блага, на думку цього автора, є вирішальною (конститутивною) для визначення її місця в системі об'єктів [5, с. 58–62]. Поряд із нематеріальним характером інформації ще однією важливою її ознакою, переконаний А. Кодинець, є можливість оборотоздатності, точніше, можливість надання прав на інформацію іншим особам на підставі цивільно-правових

договірних зобов'язань. Названу ознаку він вважає принциповою для розуміння цивільно-правової природи цього об'єкта суб'єктивних прав [5, с. 58–62].

Є. Петров вважає, що інформація стає об'єктом цивільного права, якщо відповідає таким вимогам: а) має товарну форму та комерційну цінність; б) може переходити у порядку правонаступництва; в) не вилучена з цивільного обігу (державна таємниця, службова тощо); г) не є невід'ємною від суб'єктів цивільного права; д) якщо її неправомірним поширенням завдано шкоди суб'єкту цивільного права [9, с. 10].

Висновки. Отже, інформація як самостійний специфічний складний об'єкт цивільного права є комплексним поняттям, що включає відомості, знання або дані (незалежно від форми і структури їх уявлення, існування або передачі) про речі, факти, дії і події, явища і процеси, відносини і обставини, що виникають, одержуються, фіксуються або відображаються в процесі або в результаті діяльності особистості, соціуму, об'єднання осіб та держави.

Виділення інформації як самостійного об'єкта цивільного права обумовлено можливістю участі інформації в цивільно-правових відносинах як у якості матеріального об'єкта (як об'єкт права власності), так і в якості нематеріального блага, необхідністю захисту інформації як нематеріального, вільно розповсюджуваного та легко доступного блага, необхідного людині в її житті та діяльності. Тобто, основним призначенням інформації є задоволення інформаційних потреб окремої людини, суспільства та держави. Саме людина є кінцевим споживачем будь-яких даних і відомостей і завдяки своєму мисленню здатна перетворити сукупність даних на те, що вважається інформацією [7, с. 8].

Як слушно відмічає О. Тихомиров, формування адекватної юридичної концепції «інформації», яка відповідає потребам сьогодення, її цивільно-правове осмислення повинно ґрунтуватися на консолідованій правовій позиції щодо юридично значущих властивостей інформації і, водночас, передбачати диференційоване (багатоаспектне) ставлення до неї як до нетипового унікального об'єкта цивільних правовідносин [14, с. 167].

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова А. «Інформація» та «правова інформація» як об'єкти правовідносин у сфері інформаційних комунікацій. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 180–188.
2. Заїка Ю., Скрипник В. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, Господарство, Право*. 2017. № 1. С. 240–245.
3. Захаренко К. В. Інституційний вимір інформаційної безпеки України: трансформаційні виклики, глобальні контексти, стратегічні орієнтири: автореф. дис. ... д-ра. політ. наук. 23.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021. 37 с.
4. Калюжний К. Р. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права. *Юридичний вісник*. 2012. № 4(25). С. 55–58.
5. Кодинець А. О. Інформація як об'єкт цивільно-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО*. 2016. Випуск 39. Том 1. С. 58–62.
6. Колодій І. М. Інформація в системі цивільних правовідносин: особливості правового регулювання. *Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці (серія Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки)*. 2009. № 2. С. 34–39.
7. Кормич Б. А. Інформаційне право. Підручник. Харків: БУРУН і К., 2011. 334 с.
8. Кохановська О. В. Втілення та реалізація ідей розробників ЦК України щодо нормативного закріплення поняття та видів об'єктів цивільних прав. *Актуальні проблеми приватного права: збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Н. С. Кузнецової* / відп. ред. : Р. А. Майданик та О. В. Кохановська. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2014. С. 247–271.
9. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2003. 20 с.
10. Політанський В. С. Право на інформацію в системі основоположних прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 4 (87). 2016. С. 86–95.
11. Про інформацію : Закон України від 2.10.92 р. № 2657-XII : в редакції від 13.01.11 р. № 2938-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2011. № 32. Ст. 313.
12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків : Консум, 2001. 656 с.
13. Соловійов Б. О. Інформація як об'єкт цивільних прав в оновленому Цивільному кодексі України: проблеми визначення та основних ознак. *Часопис Київського університету права*, 2021. № 1. С. 207–212.
14. Тихомиров О. О. «Інформація» у доктрині цивільного права України. *Держава і право : Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Випуск 67*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2015. С. 156–167.
15. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.